

Reinaard die vos, die wrede een met die rooi baard.

Henri van Daele. Uit Nederlands vertaal deur Daniel Hugo.

Protea Boekhuis: Pretoria, 2013. 104 pp.

ISBN 978-1-8691-9941-8.

DOI: <http://dx.doi.org/10.4314/tvl.v51i2.30>

“Die wrede een met die rooi baard” het weer sy opwagting in ons land gemaak—hoewel ’n mens natuurlik sy aanwesigheid steeds kan vermoed agter die optrede van diverse politici en ander hoogheiliges.

Ek verwys na die pragtige boekwerk *Reinaard die vos* van Henri van Daele (1946–2010) met illustrasies deur Klaas Verplancke wat pas by Protea verskyn het. Dit het in 2007 die belangrike *Plantin-Moretusprijs* in Vlaandere verower en die jurie het onder meer gevind dat die “frisse hertaling” sowel die “even frisse vormgeving” van die boek “een klein monument” maak. Die Afrikaanse vertaler is Daniel Hugo.

Verplancke se weergawe (eintlik al uit 1996) van die Middelnederlandse diere-epos is ’n prosawerk gerig op ’n breë publiek. Hoewel ’n mens ook gereeld in die Lae Lande versugtinge hoor oor die ongeïnteresseerdheid waarmee Nederlandse klassieke werke behandel word, is hierdie uitgawe maar een voorbeeld van ’n volgehoue proses om ’n grootse erfenis nie verlore te laat gaan nie.

Herman Pleij het by geleentheid (17) tereg daarop gewys daarop dat juis literatuur van altyd af die groot skepper is van emosies en standpunte en dat die mens steeds by grasia daarvan leef en oor die toekoms dink. Daarom moet ’n samelewing sorg dat sy klassieke werke “een bescheiden maar volwaardige” plek behou.

In dieselfde publikasie as Pleij bespreek Atte Jongstra (83) die oorlewingskans van die Nederlandse klassieke en spreek in slegs een geval sy sekerheid uit: “De Reynaert zullen we in 2100 nog steeds lezen”.

Protea Boekhuis het die laaste jare baie gedoen om deur vertalings die Afrikaanse publiek toegang te gee tot opwindende resente Nederlandse literatuur en ook die klassieke dagboek van Anne Frank. Met die *Reinaard* plaas die uitgewer egter ’n absolute kroonjuweel op die rak.

Die geskiedenis van die vele Reinaard-uitgawes is ’n dramatiese verhaal op sy eie. Die basiese gegewe gaan waarskynlik terug op die orale tradisie. Brokke en variante van die storie het onder meer in Frankryk opgeduik en oor die skepper en datering bestaan daar steeds uiteenlopende menings. Teen 1270 het ene Willem in Vlaandere hierdie satiriese diereverhaal wat—daaroor is deskundiges dit deesdae taamlik eens—in die omstreke van Gent ontstaan het, onder die pen geneem en omvorm tot ’n onvergeetlike epos. Sy boek is in die negentiende eeu gerekonstrueer uit veral twee bronne: die Comburgse en Dyckse handskrifte. In die veertiende eeu het ’n volgende onbekende Vlaamse digter die epos uitgebrei tot die sogenaamde *Reinaert II*. Verplancke dui aan dat hy sy herskrywing gebaseer het op eersgenoemde bron en daarna die toegevoegde verhaalverloop uit laasgenoemde oorgeneem het. Teen so ’n werkwysse by ’n “volksuitgawe” soos hierdie kan daar weinig beswaar wees. Trouens in 2002 het daar ook ’n nuwe wetenskaplike uitgawe, *Van den Vos Reynaerde en Reynaerts historie*, in die uitgewery Bert Bakker se Delta-reeks verskyn.

Die eerste prosaverwerking dateer al uit 1479 en is ’n vroeë poging om ’n “bestseller” te produseer deur die beginnende boekbedryf in die Lae Lande. In sy *De bronnen van het vaderland* (2006) vertel Joep Leerssen die dramatiese verhaal van die 19de-eeuse stryd om kulturele eienaarskap van juis hierdie epos te midde van die ontwikkelende filologie. Aan die een kant was daar die Duitse reus Jacob Grimm en sy volgelinge wat dit wou opeis vir die Duitse kultuur en aan die ander kant die Fran-

se wêreld wat hul aansprake van eienaarskap gebou het op die vroeë *Renard*-uitgawe. Hiertussen vasgeklem was daar die Nederlande en die Nederlandse taal wat uiteindelik tog op grond van filologiese bewyse met die prys kon wegstap al was Vlaandere op hierdie stadium alweer deel van die voorlopig deur Frans oorwoekerde België. (Volgens Leerssen het Grimm Nederlands weer eintlik as deel van die Duitse taalgebied beskou!)

Daar is na my wete nog nooit behoorlik debat gevoer oor die verhouding van Afrikaans tot die historiese Nederlandse letterkunde nie. Vir my persoonlik staan dit vas dat ten minste die Nederlandse letterkunde tot ten minste 1652—en dus die *Reinaard*—ewe veel aan Afrikaanssprekendes as aan Nederlandssprekendes behoort. Pleij se oproep geld vir my dus ook die Afrikaanssprekende.

Reinaard is egter 'n onuitroeibare aartsskerm wat apart van kulturele pogings sy weg na Suid-Afrika gevind het. F. I. J. van Rensburg vat in sy bespreking van die Afrikaanse *Reinaard*-verwerking (1981) deur Eitemal die kernproblematiek soos volg saam: "Dit gaan in die verhaal om die erflike vermoë van die mens om mislei te word. Soms wéét hy dat hy mislei word, maar hy kan hom nie daaraan onttrek nie. Hy is magteloos in die greep daarvan" (4). Ek wil byvoeg dat die aartsskerm hierby ewige menslike swakhede aangryp: hebsug, vraatsug, ydelheid [...] En die vloer vee met die oorheersende magte van sy tyd—die staat en die kerk.

Van Rensburg noem dat die *Reinaard*-gegewe alreeds via die orale tradisie wortel geskied het in die Khoi-verhaalskat met sy vele Wolf- en Jakkalsstories wat Afrikaanse gemeengoed geword het. D. J. Opperman gebruik dit weer in sy profetiese "Vloervelletjie" (*Dolosse*, 1963) oor die toekomstige omseilers van sanksies teen die land.

Die grootste toets vir Hugo se Afrikaanse vertaling is vir my of sy prosa vlot lees en toeganklik is vir gewone lesers. Hierin slaag

hy voortrefflik. Net soos Eitemal moes hy wel soms ongewone woorde soos "spinrok" behou. Terwyl Eitemal so ver gaan om van die "vos" 'n "jakkals" te maak, hou Hugo by die oorspronklike woord. Dit gaan immers om verskillende spesies. Grimbeert, die Europese das, word daarteenoor by Hugo wel "ratel". Nog 'n toets (om maar een pikante voorbeeld te noem), die beskrywing van Tibert die kat se onderonsie met die pastoor, slaag Van Daele en Hugo myns insiens heel goed. Dit is naamlik 'n passasie wat vroeër in vele skooluitgawes van die teks gekuis is. Ook by Van Daele en Hugo word geen verlore testikel toegelaat om in die stof te rol soos in Willem se teks nie. Tibert se bykanse onmanning van die seksueel blykbaar uiters aktiewe geestelike word egter steeds in die oorspronklike musiekterme verwoord—sy "klokkespel" is afgeruk. In hierdie trant brei die verwerker en vertaler kreatief uit: die pastoor "huppel jodelend van pyn"! Reinaerd troos daarop, nadat hy laggend 'n "knallende wind" gelaat het, die arme man se houvrou daarmee dat daar tog wel een van die twee klokke oorgebly het! (In die Middelnederlands voeg hy haar ook toe dat die slagoffer in die toekoms selfs nog meer sy seksuele bes sal doen: "Al te meer zo zal hy pinen"!).

Reinaard die vos bly deurgaans ná aan die oorspronklike en ekself sou dit graag aan studente voorskryf met voorbeelde van die Middelnederlands daarnaas. Mag daar geen geslag Afrikaansstudente en liefhebbers verbygaan sonder kennismaking met hierdie vos nie.

Geraadpleegde bronne

- Eitemal. *Reinaard die jakkals*. Perskor: Johannesburg, 1981.
- Jongstra, Atte. "Bokken en schapen Herinneringen aan de negentiende eeuw". *Raster* (Nieuwe reeks) 68 (1994).
- Leerssen, J. *De bronnen van het vaderland*. Vantilt: Nijmegen, 2006.
- Pleij, H. "Moderne wanbeheer van de Nederlandse klassieken". *Raster* (Nieuwe reeks) 68 (1994).

Van Rensburg, F. I. J. *Van Vlaamse vos tot Afrikaanse jakkals. Verafrikaansing van die Reinhardt*. Johannesburg: Randse Afrikaanse Universiteit, 1983.

Wium van Zyl

wvanzyl@uwc.ac.za

Universiteit van Wes-Kaapland

Bellville